

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СИДОР ІРИНА ПЕТРІВНА

УДК 336.22

**ПОДАТКИ НА СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ:
ФІСКАЛЬНІ ЕФЕКТИ І ЦІНОВІ НАСЛІДКИ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

ТЕРНОПІЛЬ - 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів Тернопільського державного економічного університету Міністерства науки і освіти України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
Юрій Сергій Ілліч,
Тернопільський державний економічний
університет, ректор, завідувач кафедри фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Андрущенко Володимир Леонідович,
Національна академія державної податкової
служби України ДПА України,
професор кафедри податкової політики і
оподаткування

кандидат економічних наук, доцент
Гапонюк Микола Анатолійович,
Київський національний економічний
університет, доцент кафедри фінансів

Провідна установа: **Львівська комерційна академія,**
кафедра фінансів і кредиту,
Укоопспілка, м. Львів.

Захист відбудеться 7 квітня 2006 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 у Тернопільському державному економічному університеті за адресою:

46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, ауд. 211.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського державного економічного університету за адресою:

46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11.

Автореферат розісланий „6 ” березня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

М.П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Оцінка ефективності податкової системи України в умовах її реформування і наближення до європейських стандартів зорієнтована, в першу чергу, на справляння тих податків, які запроваджені за роки незалежності в період ринкових трансформацій, а саме податків на споживання (податок на додану вартість, акцизний збір, мито). Механізми справляння податків на споживання, які запозичені в країнах ринкової орієнтації і накладені на українську реальність протягом більше чотирнадцяти років, постійно змінювались. При цьому зміни були обумовлені як об'єктивними причинами (економічна криза), так і суб'єктивними (лобіювання інтересів окремих політичних сил). Зміни податкового законодавства спричинили виникнення низки невідповідностей, різних схем ухилень від їх сплати, великих розмірів податкового відшкодування, а відтак і думку про недоцільність їх справляння та заміну іншими податками.

Податки на споживання, задовільняючи інтереси фіска, виконують і регулюючу функцію, зачіпаючи при цьому різні сторони діяльності суб'єктів господарювання, а саме: впливають на наявність обігових коштів, обсяг фінансових ресурсів, суму прибутку, яку можна отримати при певному рівні цін, що склалися на конкретному сегменті ринку. Податки на споживання, будучи елементом ринкової ціни, впливають на її рівень на стадії формування ціни і залежать від рівня цін на товари і послуги, що склалися під впливом ринкових факторів. Взаємозв'язок податків на споживання і ринкових цін обумовили актуальність дослідження, в якому ці податки оцінені як з позиції фіскальної достатності, так і цінових наслідків.

Теоретичні основи сучасних наукових підходів до побудови оптимальної системи оподаткування викладені в роботах відомих зарубіжних вчених-економістів: Ш. Бланкарта, С.І. Ілловайського, Д. Кейнса, І.М. Кулішера, В.А. Лебедева, П.В. Мікеладзе, І.Х. Озерова, Л.П. Окуневої, В.М. Пушкарьової, П. Самуельсона, А. Сміта, А.А. Соколова, Р. Стігліца, Д.Г. Черніка, К. Шоупа, Т.Ф. Юткіної, І.І. Янжула та інших.

Проблемам реформування податкової системи в умовах ринкової трансформації економіки України, теоретичним та практичним аспектам впливу податків, зокрема податків на споживання, на формування доходів бюджету, оптимізації системи оподаткування з позиції фіскальної достатності та економічної ефективності присвятили наукові дослідження такі відомі вітчизняні економісти як: В.Л. Андрущенко, В.В. Буряковський, О.Д. Василик, О.Д. Данілов, В.С. Загорський, Н.І. Костіна, А.І. Крисоватий, М.П. Кучерявенко, І.О. Луніна, І.О. Лютий, П.В. Мельник, В.М. Опарін, К.В. Павлюк, А.М. Поддєрьогін, А.М. Соколовська, В.М. Суторміна, В.М. Федосов, С.І. Юрій.

Проте, податки на споживання, виконуючи фіскальну функцію, торкаються інтересів платників й усіх членів суспільства через процес їх „вмонтування” в ціну товару. І якщо механізму справляння податків на споживання присвячено багато досліджень, то їх взаємозв’язок з процесом ціноутворення, виходячи із вітчизняного законодавства – це проблема, яка потребує дослідження. Вищезазначене обумовило вибір теми дисертації, мету і завдання, предмет і об’єкт дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Тернопільського державного економічного університету, що виконувалася колективом кафедри фінансів „Удосконалення фінансових відносин в умовах становлення економіки ринкового типу” (номер державної реєстрації 0101U002355) та планової комплексної теми, що виконується кафедрою фінансів „Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України” (номер державної реєстрації 0105U000861), у межах якої запропоновано концепцію реформування податків на споживання та їх вплив на процеси ринкового ціноутворення з метою оптимізації фіскальної достатності, економічної ефективності та соціальної справедливості.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних та методологічних аспектів взаємозв’язку податків на споживання і цін, а також розробка науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення оподаткування процесів споживання з метою оптимізації їх впливу на суспільний добробут населення.

Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність розв’язання таких завдань:

- дослідити економічну природу податку і ціни та особливості їх взаємозв’язку;
- розкрити соціально-економічну сутність понять „податок”, „податки на споживання”, „ціна”;
- визначити та обґрунтувати основні етапи процесу ринкового ціноутворення;
- розглянути цінові аспекти оподаткування процесів споживання через призму взаємозв’язку податків на споживання та рівня цін в сферах виробництва, обігу, зовнішньоекономічної діяльності;
- здійснити комплексний аналіз сучасних фіскальних та цінових особливостей оподаткування процесів споживання;
- розглянути окремі світові моделі оподаткування споживання, дати їх критичну оцінку і окреслити можливості запозичення з метою оптимізації їх впливу на рівень цін та стан суспільного добробуту;
- проаналізувати фіскальні аспекти податків на споживання за умови реформування механізму ціноутворення;

- сформулювати та обґрунтувати практичні рекомендації щодо оптимальної моделі оподаткування споживання та визначити її вплив на суспільний добробут населення.

Об'єктом дослідження є організація справляння податків на споживання в контексті формування доходів бюджету та впливу на рівень цін.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі справляння податків на споживання, які, забезпечуючи інтереси фіскалу, знаходяться у тісному взаємозв'язку з процесом ринкового ціноутворення.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить діалектичний метод наукового пізнання та системний підхід до вивчення організації справляння податків на споживання в контексті вітчизняної системи оподаткування. При постановці та вирішенні поставлених завдань застосовувалися методи наукового абстрагування, історичний метод, методи аналізу і синтезу – під час дослідження соціально-економічної сутності податків на споживання, економічної природи податку та ціни, їх еволюційного розвитку та взаємозв'язку; методи статистичного порівняння, групування, ланцюгових підстановок – при оцінці діючої практики організації справляння податків на споживання в контексті формування доходів бюджету та взаємозв'язку з процесами ринкового ціноутворення; а також графічний метод, методи моделювання та прогнозних розрахунків – в процесі побудови економіко-математичної моделі формування відпускної ціни при застосуванні різних ставок акцизного збору та усуненні подвійного оподаткування при адмініструванні податку на додану вартість.

Теоретичною основою дослідження є фундаментальні положення вітчизняної та зарубіжної економічної науки, наукові досягнення сучасної фінансової думки, наукові дослідження провідних фахівців у сфері оподаткування та ціноутворення. Інформаційну базу дисертаційної роботи становлять законодавчі та нормативно-правові акти, звітні дані Держкомстату України, Державної податкової адміністрації України, Державних податкових адміністрацій у Вінницькій, Тернопільській та Хмельницькій областях, бухгалтерська звітність та фактичні дані підприємств, що входять до складу державного об'єднання „Тернопільспирт”, а також монографічні дослідження та публікації у періодичних виданнях вітчизняних і зарубіжних авторів з питань оподаткування та ціноутворення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні комплексного дослідження взаємозв'язку податків на споживання та цін в умовах трансформаційних перетворень, проведенні аналізу сучасних фіскальних та цінових особливостей оподаткування процесів споживання, в обґрунтуванні напрямів реформування податків на споживання з позиції їх фіскальної достатності та оптимізації цінових наслідків.

вперше:

- науково обгрунтовано концептуальні підходи щодо взаємозв'язку податків на споживання та цін в умовах ринкової трансформації економіки України, що дало можливість визначити вплив податків на споживання на ціни товарів у процесі їх формування, а також встановити залежність величини цих податків від рівня цін, що склалися на ринку під впливом попиту та пропозиції;

- розроблено економіко-математичну модель формування відпускної ціни, яка передбачає усунення подвійного оподаткування і спрямована на забезпечення фіскальної достатності, економічної ефективності та соціальної справедливості при оподаткуванні процесів споживання;

уточнено:

- соціально-економічний зміст податків на споживання з позиції їх впливу на процеси ціноутворення, а саме: податки на споживання – це податки, які, беручи участь у процесах споживання, виступають видимими елементами цін товарів та регулюють обсяги споживання, впливаючи при цьому на купівельну спроможність населення, а відтак і на суспільний добробут;

- класифікацію цін у сферах суспільного відтворення з виділенням податків на споживання за видами цін, що обслуговують процеси виробництва (виробничі і відпускні ціни), обміну (гуртово-відпускні і роздрібні ціни), зовнішньоекономічну діяльність (експортні та імпорتنі ціни);

- концептуальний підхід щодо визначення впливу різних ставок податків на споживання (процентних та у твердих сумах) на цінові параметри і задоволення інтересів фіска, що дозволило оптимізувати їх співвідношення з метою задоволення економічних інтересів суб'єктів податкових відносин та ефективного впливу на стан суспільного добробуту;

одержали подальший розвиток:

- наукові положення щодо ринкового ціноутворення, яке базується на витратному та ціннісному підходах і відбувається в два етапи:

- 1) формування ціни продавцем (виробником);
- 2) визначення ціни на ринку під впливом попиту і пропозиції шляхом її узгодження між продавцем і покупцем.

- комплексна оцінка взаємозв'язку податків на споживання та цін в контексті їх впливу на стан суспільного добробуту, зокрема, досліджено прямий вплив податків на споживання через рівень цін та опосередкований вплив ринкової ціни на суму надходжень

податків на споживання до бюджету, які у вигляді соціальних виплат окремим категоріям громадян впливають на стан їх суспільного добробуту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у сформульованих та обґрунтованих наукових положеннях, висновках і пропозиціях, які дозволяють визначити напрями вдосконалення системи оподаткування процесів споживання, виходячи із принципів розбудови соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Окремі положення дисертації знайшли практичне застосування. Зокрема, відділом цінового і тарифного регулювання головного управління економіки Тернопільської обласної державної адміністрації взято до уваги пропозиції щодо зміни назви окремих видів цін в умовах ринкових трансформацій в Україні, а також враховано пропозиції автора щодо ринкового ціноутворення, яке поєднує в собі як процес формування ціни, так і встановлення ціни продажу під впливом ринкових факторів і є підставою для прийняття управлінських рішень (довідка № 06/9-815 від 27.10.2005 р.). Державною податковою адміністрацією в Тернопільській області схвалено окремі рекомендації автора щодо вдосконалення механізму справляння податків на споживання, що дозволить забезпечити ефективність фіскально-регулюючого потенціалу ПДВ та акцизного збору (довідка № 041159 від 03.11.2005 р.). На основі теоретичного узагальнення аспектів взаємодії оподаткування і ціноутворення розроблено окремі теми навчальних дисциплін „Податкова система”, „Ціноутворення” та „Ціни: фінансовий аспект”, а також методичні рекомендації для самостійної роботи студентів денної і заочної форм навчання з ціноутворення (довідки № 126-33/1396 та № 126-33/1395 від 19.10.2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розв'язання важливого наукового завдання – дослідження особливостей справляння податків на споживання в контексті їх фіскальної достатності і регулюючого впливу через процес ціноутворення на суспільний добробут населення. Наукові положення, висновки та пропозиції прикладного характеру, що виносяться на захист, одержані самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методичні положення роботи апробовані на Міжнародній науковій конференції „Розвиток підприємницької діяльності на Україні: історія і сьогодення” (м. Тернопіль, 24-25 березня 2003р.); Другій міжнародній науково-практичній конференції „Сучасні проблеми управління” (м. Київ, 27-28 листопада 2003р.); Всеукраїнській науковій конференції молодих науковців „Управління у ХХІ столітті: погляд молодих вчених” (м. Хмельницький, 27-28 лютого 2004р.); Четвертій міжрегіональній науково-практичній конференції „Оподаткування в промисловому районі: теорія, практика і перспективи розвитку” (м. Донецьк, 18-19 листопада 2004р.); XI

Міжнародній науково-практичній конференції „Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання” (м. Луцьк, 3-5 червня 2005р.).

Наукові публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 10-ти наукових працях, в тому числі одній у співавторстві. Загальний обсяг публікацій – 3,1 друк. арк. (авторський внесок - 2,9 друк. арк.). З 10-ти вказаних робіт 5 статей у наукових фахових виданнях обсягом 2,2 друк. арк. 5 публікацій у збірниках наукових праць за матеріалами науково-практичних конференцій (0,9 друк. арк.). Окремі висновки та положення дисертаційного дослідження використано при підготовці навчально-методичних матеріалів з ціноутворення, які було видано у співавторстві, загальним обсягом 10,5 друк. арк. (авторський внесок становить 3,3 друк. арк.).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 167 позицій на 11 сторінках і 25 додатків, що займають 32 сторінки. Робота викладена на 198 сторінках, що містять 33 таблиці і 20 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено предмет, об'єкт та методи дослідження, сформульовано мету і завдання, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих наукових результатів.

У розділі I „Концептуальні засади податків на споживання та цін в умовах ринкових перетворень” комплексно досліджено теоретичні засади податку та ціни, на основі яких оцінено фіскальні ефекти і цінові наслідки оподаткування споживання в конкретній галузі вітчизняної економіки, розкрито економічну природу податку і ціни, їх еволюцію та особливості взаємозв'язку, з'ясовано соціально-економічний зміст податків на споживання, показано їх місце у податковій системі держави, досліджено теоретичні основи та особливості ринкового ціноутворення, розглянуто фіскальні і цінові аспекти оподаткування процесів споживання за умови різної еластичності попиту та пропозиції.

Податок і ціна - економічні категорії товарного виробництва, які спільно обслуговують економічні процеси в державі і перебувають у тісному взаємозв'язку. В дисертаційній роботі розглянуто різні підходи науковців щодо трактування економічної природи податку та ціни, їх суспільного призначення та виконуваних функцій. На основі узагальнення та систематизації цих підходів автор вважає, що найбільш вдалим є визначення податку як обов'язкового платежу, що законодавчо встановлюється державою, сплачується юридичними і фізичними особами та акумулюється в розпорядження держави для виконання покладених на неї функцій. У результаті аналізу значного переліку дефініцій „ціна” автором узагальнено, що в більшості з них ціна розглядається як категорія суто обміну, а відносини між суб'єктами ринку обмежуються відносинами продавця і покупця при узгодженні

ринкової ціни. В дослідженні сутнісно-категоріальна характеристика ціни доповнена її функціональними особливостями, що дозволяє розглядати ціну як інструмент господарського механізму. Автором запропоновано трактувати ціну як економічну категорію, яка бере участь у розподільчих процесах на всіх стадіях суспільного відтворення, формується під впливом попиту і пропозиції виступаючи мірою грошової вартості товарів та важелем регулюючого впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві.

На основі поданої критичної оцінки поглядів науковців щодо функцій податку і ціни автор прийшов до висновку, що функції є тією основою, яка обумовлює взаємозв'язок між цими категоріями. Податок виконує фіскальну і розподільчо-регулюючу функції. Призначення ціни полягає у забезпеченні обліку живої і уречевленої праці та регулюванні пропорцій суспільного відтворення. Фіскальна функція податку та обліково-інформаційна функція ціни відображають їх основне призначення, специфіку, а відтак і відмінності. Розподільчо-регулююча функція, яка притаманна як податку, так і ціні, дає підстави стверджувати про їх взаємозв'язок. Податок і ціна як інструменти господарського механізму, обслуговують економічні процеси в державі, а їх взаємозв'язок та взаємозалежність забезпечують гармонізацію інтересів усіх учасників процесу суспільного відтворення.

Питання взаємозв'язку цін і податків в господарському механізмі України періоду ринкових трансформацій обумовили логіку даного дослідження.

У дисертації зроблено висновок про те, що в основі еволюції поглядів на суть ціни і ціноутворення лежать різні теоретичні підходи (теорія трудової вартості, теорія граничної корисності, неокласична теорія). Ринкове ціноутворення базується на неокласичній теорії, згідно з якою визначення ціни зводиться до встановлення ринкової рівноваги при взаємодії попиту і пропозиції. Формування ціни під впливом попиту і пропозиції передбачає, що в процесі ціноутворення повинні враховуватися як інтереси продавця через пропозицію товарів, так і покупця через попит на ці товари. Виходячи з цього зроблено висновок про необґрунтованість позицій тих дослідників, які процес ринкового ціноутворення зводять до інтересу лише покупця, а відтак усувають з даного процесу продавця (виробника). Ринкове ціноутворення, базуючись на двох підходах (витратному і ціннісному) не є монологом зі сторони покупця, а представляє діалог між продавцем і покупцем та проходить два етапи:

- 1) формування ціни продавцем;
- 2) визначення ціни шляхом її узгодження між продавцем і покупцем.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовано, що податками, які наповнюють бюджет держави і найтісніше пов'язані з процесом ціноутворення є податки на споживання. Зважаючи на те, що податки на споживання безпосередньо пов'язані з процесами ціноутворення, автором зроблено спробу уточнити трактування податків на споживання саме

з позиції їх впливу на формування ціни, зокрема, запропоновано розглядати їх як податки, котрі беручи участь у процесах споживання, виступають видимими елементами цін товарів (послуг) та регулюють обсяги споживання, впливаючи при цьому на купівельну спроможність населення, а відтак і на суспільний добробут.

Податки на споживання в Україні представлені універсальним і специфічним акцизами (податок на додану вартість і акцизний збір) та митом, що справляється у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Податки на споживання мають стабільну тенденцію до зростання. За період 1998-2004рр. їх сума зросла з 9,4 млрд. грн. до 28 млрд. грн., питома вага в податкових надходженнях до зведеного бюджету України зросла з 50,0 % у 1998р. до 66,9 % у 2004р. Податкам на споживання належить головна роль у структурі податків, сплачених підприємствами спиртової промисловості, що підтверджується даними одного з підприємств Д/О „Тернопільспирт” – Козлівському спиртозаводу.

За рахунок ПДВ та акцизного збору з виручки цього підприємства „відсікається” понад 19 % виручки, в загальній сумі сплачених податків частка податків на споживання коливається від 65,9 % до 79,3 %. Діючи оцінку податків на споживання з позицій фіску і надбавки до ціни автор пов’язує з процесом ціноутворення, відзначаючи, що будь-які зміни в механізмі справляння цих податків будуть впливати на ціну в процесі її формування і зачіпатимуть суспільний добробут населення (податки на споживання – ціна – суспільний добробут). Однак, податки на споживання, впливаючи на ціну пропозиції, залежать від ціни, що склалася під дією ринкових факторів, можуть відхилитися від „вмонтованої” в ціну величини, збільшуючи чи зменшуючи надходження до бюджету і впливати на суспільний добробут в державі через видатки бюджету (ціна – податки на споживання – суспільний добробут).

З метою виявлення взаємозв’язку податків на споживання і цін в дисертаційному дослідженні запропоновано використовувати класифікацію цін залежно від сфери суспільного відтворення: ціни, що обслуговують сферу виробництва (виробничі і відпускні); ціни, що обслуговують сферу обміну (гуртово-відпускні і роздрібні); ціни, що обслуговують зовнішньоекономічну діяльність (експортні і імпортні).

У розділі II „Сучасні фіскальні та цінові особливості оподаткування процесів споживання” проведено аналіз вітчизняної практики справляння податків на споживання в контексті формування доходів бюджету та впливу на рівень цін; проаналізовано обсяги надходжень податків на споживання до зведеного бюджету України та в регіональному розрізі у період 1998-2004рр.; досліджено та виявлено особливості впливу різних ставок податків на споживання (у твердих сумах та у процентах) на рівень цін на спирт та горілчані вироби, а також залежність обсягу надходжень цих податків до бюджету від рівня цін, що

склалися на ринку; обґрунтовано доцільність маніпулювання різними ставками податків на споживання з метою досягнення оптимальних фіскальних ефектів та цінових наслідків; зроблено узагальнення.

Результати проведеного аналітичного дослідження фіскальної достатності податків на споживання доводять, що такі податки виступають вагомим джерелом податкових надходжень зведеного бюджету держави. Відзначено тенденцію зростання фіскального потенціалу податків на споживання загалом та в розрізі видів податків, зокрема, зростання надходжень ПДВ у 1998-2004рр. складає 222,6%; акцизного збору – 558,3%; мита – 657,1%. Хоча обсяги надходжень цих податків за аналізований період зросли, однак автором відмічено, що ці надходження були б вагомішими, якби було врегульовано питання щодо відшкодування ПДВ, обґрунтовано надання пільг з ПДВ та акцизного збору, усунуто тіньові схеми ухилення від сплати податків.

Парадигму фіскального та регулюючого впливу податків на споживання, їх взаємозв'язок з процесом ціноутворення досліджено через елементи справляння податків, серед яких найбільший інтерес представляють: об'єкт податку, ставки податку, пільги, а також порядок розрахунку та терміни сплати.

Особливий інтерес представляє визначення об'єкту та бази оподаткування (нарахування) ПДВ. На думку автора, визначений у вітчизняному законодавстві об'єкт оподаткування ПДВ (операцій з продажу товарів) є неправомірним та не відповідає економічній природі цього податку. Об'єктом оподаткування ПДВ повинна виступати вартість, додана на кожному етапі просування товару від виробника до споживача. База оподаткування – це договірна ціна, визначена за вільними або регульованими цінами без врахування ПДВ.

Аналіз нормативних актів з питань справляння акцизного збору показав, що в Україні відсутній критерій, за яким визначають коло підакцизних товарів. Перелік товарів, які підлягають оподаткуванню акцизним збором законодавець обмежує положенням „...окремі товари, визначені законом як підакцизні”, залишаючи можливості для маневру зміни їх кількості. На думку автора, підакцизними доцільно визначати товари, які відповідають таким критеріям: шкодять здоров'ю людини (алкогольні і тютюнові вироби); забруднюють навколишнє природне середовище (бензин, дизельне паливо, транспортні засоби); предмети розкоші (ювелірні та хутряні вироби, шедеври мистецтва).

Податки на споживання, забезпечуючи наповнення бюджету, виступають видимими елементами цін товарів, впливають на ціни в процесі їх формування та залежать від рівня цін, що склалися в ринкових умовах під впливом попиту і пропозиції. Видимість податків на споживання, на відміну від податків на доходи, майно, в тому, що, знаючи елементи ціни і

ставки податків, можна розрахувати їх суму. Виходячи з інтересів фіску і впливу податків на споживання на рівень цін, а відтак і на суспільний добробут, у дисертації досліджено вплив ставок цих податків на рівень ринкових цін. Ринкова ціна залежить не лише від розмірів ставок податків на споживання, а й від видів цих ставок. Справляння податків на споживання в Україні здійснюється з використанням як процентних ставок (ПДВ, акцизний збір), так і ставок у твердих сумах (акцизний збір, мито). Застосування ставок податків на споживання у твердих сумах та у процентах по-різному зачіпає інтереси держави та суб'єктів господарювання, що виробляють підакцизні товари. Виходячи із запропонованої концепції ринкового ціноутворення автор розглядає процес включення податків на споживання у відпускну ціну при її формуванні та визначення величини цих податків, виходячи з фактичної ціни реалізації при різних видах ставок. У дисертації досліджено формування відпускних цін з використанням ставок податків на споживання, встановлених у твердих сумах і у процентах, параметри та динаміку цих податків у ціні на спирт і горілчані вироби на матеріалах 10-ти підприємств Д/О „Тернопільспирт”.

У процесі дослідження взаємозв'язку податків на споживання та рівня відпускних цін виявлено, що за умови встановлення ставок цих податків у твердій сумі, їх величина, що закладається в ціну буде рівнозначна сумі, що підлягає сплаті до бюджету за будь-якого рівня відпускних цін, при будь-якому їх відхиленні від рівня ринкових цін. Так, формування відпускних цін на горілчані вироби підприємствами Д/О „Тернопільспирт” передбачає використання ставки акцизного збору у твердій сумі (64,00 грн. за 1 дал. горілки міцністю 40%). Величина акцизного збору, яка підлягає сплаті до бюджету, не залежить від рівня відпускної ціни продавця (виробника), сформованої в межах 130,82 – 136,52 грн. чи рівня ринкової ціни реалізації горілчаних виробів, її зростанні до 150,00 грн. чи зниженні до 120,00 грн. У будь-якому випадку сума надходжень акцизного збору до бюджету залежить лише від обсягу реалізованого товару. Однак, автор зазначає, що ставка акцизного збору у твердій сумі при ринковому коливанні цін справляє вплив на фінансові ресурси суб'єктів господарювання і, в першу чергу, на величину прибутку, отриманого від реалізації одиниці продукції. Зниження ринкової ціни горілчаних виробів (1 дал.) до 120,00 грн. обернеться зменшенням прибутку для всіх підприємств об'єднання, при цьому мінімальна сума недоотриманого прибутку складе 9,02 грн. по Борщівському спиртозаводу, а максимальна – 13,77 грн. по Марилівському спиртозаводу. Зростання ринкової ціни до 150,00 грн. забезпечить підприємствам об'єднання отримання додаткового прибутку, величина якого знаходитиметься в межах 11,00 – 16,00 грн. Таким чином, ставки податків на споживання у твердій сумі захищаючи інтереси фіску впливають на фінансові ресурси суб'єктів господарювання.

У результаті дослідження взаємозв'язку податків на споживання та рівня відпускних цін виявлено, що процентні ставки цих податків (ПДВ), зачіпають інтереси фіску, впливають на рівень відпускних цін на стадії їх формування та залежать від: виробничої ціни (собівартість + прибуток); ціни з акцизним збором (собівартість + прибуток + акцизний збір); митної вартості по імпортованих товарах.

При процентній ставці сума податків на споживання по вітчизняних товарах залежить від витрат виробництва (обігу) і прибутку, чим вони більші, тим більшою буде сума податків та вищою ціна. Так, відпускна ціна на спирт по підприємствах Д/О „Тернопільспирт” складає від 25,02 грн. на Борщівському спиртозаводі до 29,77 грн. на Марилівському спиртозаводі. Сума ПДВ, включена в ціну товару, знаходиться в межах від 4,17 грн. до 4,96 грн. і залежить від виробничої ціни. Відмінність між виробничими цінами на Борщівському та Марилівському спиртозаводах на 3,94 грн. за 1 дал. спирту зумовлює зростання величини податкового зобов'язання з ПДВ на 0,79 грн. Тобто, процентна ставка ПДВ безпосередньо впливає на зростання (зменшення) величини ПДВ (податкове зобов'язання) через зростання (зменшення) величини виробничої ціни.

В умовах вільного ціноутворення ринкові ціни можуть відхилятися від цін, встановлених продавцем (виробником), відповідно, більшою чи меншою буде сума ПДВ у відпускній ціні, а відтак зростатиме чи зменшуватиметься фінансовий результат діяльності підприємств. Так, при відпускній ціні, сформованій продавцем (виробником) 25,00 грн. за 1 дал. спирту, сума ПДВ складає 4,17 грн., при зростанні відпускної ціни на 5,00 грн. сума ПДВ зросте на 0,83 грн., а при її зниженні на 5,00 грн. – зменшиться на 1,67 грн. Відповідно, зростання ринкових цін до 30,00 грн. за 1 дал. спирту забезпечить підприємствам об'єднання отримання додаткового прибутку, величина якого знаходитиметься в межах 0,19 – 4,15 грн. Зниження ринкової ціни до 20,00 грн. за 1 дал. спирту обернеться зменшенням прибутку для всіх підприємств об'єднання.

У дисертації зазначено, що при формуванні відпускних цін суми податків на споживання, що можуть бути мобілізовані до бюджету, будуть зростати при підвищенні виробничих цін і зменшуватись при їх зниженні, тобто інтереси фіску будуть прямо пропорційно залежними від рівня виробничих цін. Така залежність не створює зацікавленості держави в регулюванні витрат виробництва та обігу, в обмеженні прибутку в ціні шляхом регулювання цін і тарифів на товари і послуги, особливо у виробників – монополістів та монопольних утворень. Зростання рівня цін зумовлює скорочення обсягу виробництва та реалізації товарів. Саме тому, в умовах становлення ринкової економіки в Україні актуальним є питання визначення оптимальних співвідношень між сумами податків на споживання, які мобілізуються до бюджету з використанням процентних і абсолютних

ставок, щоб забезпечити надходження цих податків не за рахунок зростання цін товарів, а за рахунок збільшення обсягів їх виробництва та реалізації. Обґрунтовано необхідність зміни діючого підходу до визначення дати виникнення податкових зобов'язань щодо сплати ПДВ як першої з подій, що настала раніше. Адже, визнання процесом реалізації факту передачі права власності по відвантаженій продукції, а не поступлення коштів на розрахунковий рахунок продавця, ставить суб'єкт господарювання в умови, коли виникає зобов'язання по сплаті податку до бюджету, а реальні кошти відсутні. Такий механізм справляння ПДВ передбачає відчуження фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, і в першу чергу, його обігових коштів, що негативно позначається на фінансово-господарській діяльності підприємств. На думку автора, реалізованою слід вважати ту продукцію, за яку поступили кошти від покупця. У цьому випадку податкове зобов'язання буде забезпечене реальними коштами, а тимчасово вільні суми податку до настання терміну їх перерахування до бюджету компенсують кошти, відчужені по податковому кредиту.

У розділі III „Реформування податків на споживання: фіскальна достатність та оптимізація цінових наслідків” основну увагу зосереджено на пропозиціях щодо трансформації механізму справляння податків на споживання в контексті їх ефективного впливу на формування доходів бюджету та взаємозв'язку з процесом ринкового ціноутворення як по товарах вітчизняного виробництва, так і по імпортованих товарах; розроблено економіко-математичну модель формування відпускної ціни, що передбачає модернізацію вітчизняної системи оподаткування процесів споживання; визначено та обґрунтовано вплив податків на споживання через процеси ринкового ціноутворення на стан суспільного добробуту.

На основі вивчення, систематизації та узагальнення зарубіжної і вітчизняної практики оподаткування процесів споживання розроблено комплекс практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення більш повної реалізації фіскального та регулюючого потенціалу податків на споживання через процеси ціноутворення. Суть названих пропозицій полягає у трансформації діючої практики формування відпускної ціни виходячи із двох ключових моментів:

1) усунення кратності при оподаткуванні ПДВ, що передбачає виключення з бази нарахування ПДВ по вітчизняних товарах суми акцизного збору;

2) застосування ставок акцизного збору, встановлених у твердій сумі, та у процентах, що дозволяє компенсувати випадуючі суми ПДВ при усуненні подвійного оподаткування та регулювати як кількість спожитих товарів, так і їх вартість.

Запропонована автором економічна модель формування відпускної ціни передбачає визначення бази нарахування ПДВ та оптимальної ставки акцизного збору з метою

забезпечення інтересів фіску, економічної ефективності в оподаткуванні та загального впливу на рівень споживання алкогольної продукції. Формування відпускної ціни на вітчизняні підакцизні товари передбачає включення таких її елементів: собівартість, прибуток, акцизний збір та ПДВ, тобто оподаткування одним податком на споживання (ПДВ) іншого (акцизного збору). Формування відпускної ціни на горілчані вироби здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності – виробниками продукції з урахуванням міцності горілчаних виробів (40%) та місткості тари (1 дал.) за формулою:

$$P = V_{ц} + AЗ + ПДВ \text{ або}$$

$$P = (V_{ц} + AЗ) \times 1,2 .$$

де, P – відпускна ціна на одиницю підакцизного товару, грн.; V_ц – виробнича (оптова) ціна, яка включає собівартість та запланований обсяг прибутку на одиницю товару, грн.; AЗ – ставка акцизного збору, розрахована з коригуванням її розміру щодо міцності горілки та місткості тари і складає 64,00 грн.; ПДВ – сума податку на додану вартість.

Головний принцип, покладений в основу ефективності використання запропонованої моделі, полягає у тому, щоб, позначивши змінними основні параметри (елементи) відпускної ціни та зробивши певні припущення, у формалізованому вигляді порівняти обсяги надходжень податків на споживання і рівень цін при використанні економічної моделі та при стандартній схемі формування відпускної ціни (згідно з вітчизняним законодавством).

Здійснення трансформації діючої системи оподаткування процесів споживання полягає у необхідності усунення подвійного оподаткування забезпечуючи фіскальну достатність та соціальну справедливість, а також з метою регулювання не лише кількісного, а й вартісного споживання підакцизних товарів. В контексті усунення подвійного оподаткування вважаємо доцільним виключити з бази нарахування ПДВ суми акцизного збору, а втрати бюджету від надходження ПДВ компенсувати ставкою акцизного збору, встановленою у процентах. Зважаючи на вищезазначені особливості у роботі виведено формулу формування відпускної ціни, при якій нарахування як ПДВ, так і акцизного збору здійснюється по відношенню до виробничої ціни. Таким чином, економічна модель формування відпускної ціни на горілчані вироби матиме вигляд:

$$P = \left(\frac{V_{ц}}{100 - cAЗ} \times 100 \right) + AЗ + 0,2 \times V_{ц} .$$

де, P – відпускна ціна, грн.; V_ц – виробнича ціна; cAЗ – ставка акцизного збору, %; AЗ – ставка акцизного збору (64,00 грн. за 1 дал. горілчаних виробів), грн.

У дисертаційному дослідженні на основі математичних перетворень визначено рівень ставки акцизного збору в процентах по 10-ти підприємствах Д/О „Тернопільспирт” у розмірі

22%. Сума акцизного збору, розрахована по ставці 22% компенсуватиме випадваючу суму ПДВ, визначену по відношенню до виробничої ціни.

$$cA3 = 100 - \frac{100 \times B_{\text{ц}}}{P - A3 - 0,2 \times B_{\text{ц}}}$$

Порівняння впливу процентної ставки акцизного збору на відпускну ціну дешевого і дорогого цінових сегментів ринку горілчаних виробів дає підстави зробити висновок, що рівень виробничої ціни горілчаних виробів безпосередньо впливає на величину відпускну ціни та дозволяє регулювати як вартість спожитих товарів через процентну складову акцизного збору, так і їх кількість через ставку цього податку, встановлену у твердій сумі. Отже, величина виробничих цін дорогого цінового сегменту ринку горілчаних виробів, завдяки процентній ставці акцизного збору, дасть можливість забезпечити більшу суму надходжень цього податку до бюджету. Тоді як ставка акцизного збору, встановлена у твердій сумі, забезпечує сталі надходження до бюджету і її величина залежить лише від обсягу реалізованого товару.

В процесі узгодження ціни під впливом ринкової кон'юнктури у виробника виникає потреба у прогнозуванні фінансових результатів, визначенні прибутку чи збитку за умови відхилення реальних цін від сформованих. Таким чином, математичним способом визначаємо невідоме значення Π (прибуток), оскільки розмір ціни, що склалася на ринку у певний момент часу, відомий. Отже, формула матиме вигляд:

$$\Pi = \frac{P - \frac{100 \times PC}{100 - A3} - cA3 - 0,2 \times PC}{\frac{100 + 0,2 \times (100 - A3)}{100 - A3}}$$

Оскільки значення поданої формули, відображені у знаменнику, є сталими величинами і не залежать від зміни інших параметрів, дану формулу можемо записати як:

$$\Pi = \frac{P - \frac{100 \times PC}{100 - A3} - cA3 - 0,2 \times PC}{1,48}$$

Визначення фінансового результату (прибутку, збитку) від реалізації виробленої продукції за цінами, сформованими на ринку під впливом попиту та пропозиції дозволяє зробити висновок, що зростання (зниження) ціни на 1,00 грн. зумовлює зростання (зменшення) прибутку на 0,68 грн.

Таким чином, наочно доведено доцільність трансформації оподаткування процесів споживання, що сприятиме задоволенню економічних інтересів усіх суб'єктів податкових відносин (держави, суб'єктів господарювання та населення).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено дослідження концептуальних засад теорії та практики оподаткування споживання, виявлено вплив податків на споживання на задоволення інтересів фіску та їх взаємозв'язок з процесами ціноутворення в умовах ринкової трансформації економіки України, що дало можливість сформулювати низку узагальнень, висновків і пропозицій.

1. Соціально-економічний розвиток держави, задоволення потреб окремих категорій громадян забезпечують розподільчі процеси, які здійснюються з використанням різних інструментів. Податок і ціна - економічні категорії, які приймають участь у розподілі валового внутрішнього продукту, однак призначення їх різне. Ціна є економічним інструментом, завдяки якому вартість товару одержує грошову форму та стає об'єктом розподілу, а податок визначає ту її частку, яка акумулюється в бюджеті для задоволення суспільних потреб.

Дослідження взаємозв'язку податку і ціни дозволило виявити їх взаємовплив та взаємозалежність, які полягають в тому, що податок через ціну регулює розподільчі відносини і повинен задовольняти інтереси держави, суб'єктів господарювання і населення.

2. Враховуючи теоретичні узагальнення та висновки, напрацьовані як вітчизняною, так і зарубіжною економічною наукою, автором уточнено трактування ціни як економічної категорії, інструменту господарського механізму, яка бере участь в усіх стадіях суспільного відтворення (виробництво, розподіл, обмін і споживання), формується під впливом попиту і пропозиції на ринку, виступає мірою грошової вартості товарів та засобом регулюючого впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві.

Дослідження генезису та суті економічної категорії податок дозволило розкрити його сутність з позиції функціонального призначення. Так, податок – це обов'язковий платіж, який законодавчо встановлюється державою, сплачується юридичними і фізичними особами в процесі перерозподілу частини вартості ВВП й акумулюється в централізованих грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

3. У процесі проведеного критичного узагальнення соціально-економічного змісту податків на споживання автором уточнено підходи щодо визначення сутності цієї дефініції саме з позиції впливу на формування та визначення ціни. Таким чином, податки на споживання – це податки, які, беручи участь у процесах споживання, виступають видимими елементами цін товарів (послуг) та регулюють обсяги споживання, впливаючи при цьому на купівельну спроможність населення, а відтак і на суспільний добробут.

Природа податків на споживання визначається тим, що вони здійснюють як прямий вплив на стан суспільного добробуту населення через рівень цін, так і опосередкований.

Опосередкований вплив полягає в тому, що податки на споживання, будучи залежними від рівня ринкових цін, впливають на суспільний добробут через видатки бюджету.

4. Обґрунтовано, що процес ринкового ціноутворення проходить два етапи:

1) формування ціни продавцем (виробником), виходячи із витратного підходу до ціноутворення. При цьому відзначено, що виробник враховує не лише витрати на виробництво і реалізацію продукції, а і певну цінову стратегію (орієнтація на ціни конкурентів, „зняття вершків”, проникнення на ринок та ін.).

2) визначення ціни шляхом її узгодження між продавцем і покупцем. В процесі узгодження ціни покупець оцінює товар з позиції його корисності при певному рівні доходів, а продавець – через призму можливого відшкодування витрат і отримання прибутку.

5. З метою ефективнішого вирішення практичних завдань щодо формування та визначення цін в умовах переходу до ринкових умов господарювання автором уточнено класифікацію цін у сферах суспільного відтворення з виділенням податків на споживання за видами цін, що обслуговують процеси виробництва (виробничі та відпускні ціни), обміну (гуртово-відпускні та роздрібні ціни) і зовнішньоекономічну діяльність (експортні та імпортні ціни).

6. Дослідження теоретичної можливості перекладання податків на споживання через механізм ціноутворення, залежно від еластичності попиту та пропозиції товарів на ринку, дозволило виявити тісний взаємозв'язок між еластичністю попиту та пропозиції товарів і рівнем ставок податків на споживання. На основі проведеного дослідження зроблено теоретичний висновок про те, що сила впливу податків на споживання на ціни, обсяги продажу товарів та розподіл податкового тягаря між виробником і споживачем залежить від еластичності попиту і пропозиції на окремі товари.

7. Проаналізувавши діючі законодавчі акти відносно визначення об'єкту оподаткування та бази оподаткування ПДВ автором доведено необхідність врегулювання у законодавчому порядку положень щодо цих елементів податку. Зокрема, об'єктом оподаткування ПДВ повинна виступати вартість товару, додана на кожному етапі просування товару від виробника до споживача, а базою оподаткування (об'єктом нарахування) – договірна (контрактна) вартість товару, визначена за вільними або регульованими цінами без урахування ПДВ.

8. На основі результатів проведеного аналізу нормативно-правових актів з питань оподаткування акцизним збором в Україні виявлено, що при визначенні товарів, які підлягають оподаткуванню акцизним збором законодавець відходить від критерію визначення підакцизних товарів, що не забезпечує прозорості та відкритості податкової політики. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне при визначенні груп підакцизних товарів

ввести критерії, за якими вони визначаються. Зокрема, на нашу думку, до критеріїв визначення груп товарів, які підлягають оподаткуванню акцизним збором, доцільно віднести:

- товари, які шкодять здоров'ю людини (алкогольні та тютюнові вироби);
- товари, які забруднюють навколишнє природне середовище (бензин, дизельне паливо, транспортні засоби);
- предмети розкоші (ювелірні і хутряні вироби, шедеври мистецтва).

9. У дисертації досліджено фіскальні та цінові аспекти податків на споживання, що зачіпають інтереси усіх суб'єктів економічних відносин (держави, суб'єктів господарювання та споживачів). Доведено, що податки на споживання в ринкових умовах виступають ціноутворюючими елементами на стадії формування ціни, однак в умовах сформованих цін сума таких податків (встановлених у процентах) є величиною, залежною від рівня цін. Використання процентних ставок податків на споживання та ставок у твердих сумах по - різному зачіпає інтереси держави та платників податків. Якщо процентні ставки податків на споживання в умовах ринкового коливання цін торкаються як інтересів фіску, так і суб'єктів господарювання, то ставки, встановлені у твердих сумах гарантують поступлення до бюджету, однак впливають на величину прибутку підприємств, збільшуючи або зменшуючи її.

10. У процесі дослідження впливу митних податків на регулювання зовнішньої торгівлі відзначено, що вітчизняній митній політиці притаманні риси протекціонізму, спрямовані на підтримку національного товаровиробника. Поряд з тим, сьогодні на перший план висувається питання лібералізації зовнішньої торгівлі України з метою входження до світового господарства, що потребує перегляду та реформування митної політики держави відповідно до вимог ГАТТ/СОТ. Саме тому виникає необхідність вдосконалення чинної системи оподаткування експортно – імпорتنих операцій.

11. З метою забезпечення ефективності системи оподаткування споживання як з позиції фіскальної достатності, так і соціальної справедливості в контексті регулюючого впливу податків на споживання на процеси ринкового ціноутворення та суспільний добробут населення, на нашу думку, доцільно вдосконалити діючий механізм оподаткування процесів споживання за такими напрямками:

11.1. Усунення подвійного оподаткування ПДВ вітчизняних підакцизних товарів та потрійного оподаткування цим податком товарів, які імпортуються в Україну, що відповідатиме принципу економічної ефективності та обґрунтованості при оподаткуванні процесів споживання;

11.2. Запровадження економіко-математичної моделі формування відпускної ціни, яка передбачає застосування ставок акцизного збору, встановлених як у твердій сумі, так і у процентах, що дозволяє компенсувати випадуючі суми ПДВ при усуненні подвійного оподаткування. Нарахування ПДВ та акцизного збору, встановленого у процентах, здійснюється по відношенню до виробничої ціни. Використання запропонованої економіко-математичної моделі відповідатиме критеріям фіскальної достатності, економічної ефективності та соціальної справедливості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Парижак Н.В., Сидор І.П. Фінансові ресурси підприємницьких структур і непряме оподаткування //Українська наука. Минуле, сучасне, майбутнє. – 2003. – Вип. 7. – С. 265-269 (0,4 д.а.).
2. Сидор І.П. Цінові аспекти податкового навантаження //Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТАНГ. – Т.: Економічна думка, 2004. – Вип. 13. – Ч. 2. – С. 196-199 (0,3 д.а.).
3. Сидор І.П. Акцизний збір в регулюванні соціально-економічних процесів в Україні //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Економіка. – 2004. – Вип. 16. - С.99-102 (0,4 д.а.).
4. Сидор І.П. Фіскальний та регулюючий вплив акцизного збору на процеси ціноутворення //Вісник ТАНГ. – 2004. - № 6. – С. 165-172 (0,5 д.а.).
5. Сидор І.П. Митні платежі як інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності //Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки - 2005. - № 1. – С. 242-248 (0,6 д.а.).

В інших виданнях:

6. Сидор І.П. Податок на додану вартість і фінансові ресурси підприємницьких структур //Тези доповідей Міжнародної наукової конференції „Розвиток підприємницької діяльності на Україні: історія і сьогодення” (24 березня 2003р.). – Тернопіль, – 2003. – С. 198-199 (0,1 д.а.).
7. Сидор І.П. Податки на споживання в системі державного регулювання економіки //Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції „Сучасні проблеми управління” (27-28 листопада 2003р.). – Київ, 2003. – С. 197-198 (0,1 д.а.).
8. Сидор І.П. Система пільгового оподаткування податком на додану вартість в Україні //Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції „Управління у ХХІ ст.: погляд молодих вчених” (27-28.02.2004р.) – Хмельницький, 2004. – С. 92-94 (0,2 д.а.).

9. Сидор І.П. Взаємозв'язок податків на споживання та цін в умовах ринкової економіки //Матеріали IV Межрегиональной научно-практической конференции “Налогообложение в промышленном регионе: теория, практика и перспективы развития” (18-19 листопада 2004р.) – Донецьк, 2004. – С. 131-136 (0,3 д.а.).

10. Сидор І.П. Світові моделі оподаткування споживання і можливості їх використання в Україні //Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання” (3-5 червня 2005р.) – Луцьк, 2005. – С. 440-442 (0,2 д.а.).

11. Парижак Н.В., Майборода О.М., Сидор І.П. Ціноутворення Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи студентів. – Тернопіль, 2004. –95 с.

12. Парижак Н.В., Майборода О.М., Сидор І.П. Ціни: фінансовий аспект Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи студентів. – Тернопіль: Лідер, – 2005. –160 с.

АНОТАЦІЯ

Сидор І.П. Податки на споживання в Україні: фіскальні ефекти і цінові наслідки. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Тернопільський державний економічний університет, Тернопіль, 2006.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних засад та вітчизняної практики оподаткування процесів споживання з позиції оптимізації фіскальної достатності, економічної ефективності та соціальної справедливості. Розкрито й уточнено сутнісно-функціональне призначення та особливості справляння податків на споживання з позиції їх впливу на процеси ринкового ціноутворення; обґрунтовано наукові положення щодо основних стадій процесу ринкового ціноутворення; висвітлено цінові аспекти оподаткування процесів споживання за умови різної еластичності попиту і пропозиції. Проведено емпіричний аналіз запровадження та вітчизняної практики справляння податків на споживання в контексті формування доходів бюджету та впливу на рівень цін. Виявлено особливості впливу різних ставок податків на споживання, встановлених у твердих сумах та у процентах, на обсяги їх надходжень до бюджету та рівень цін товарів (послуг).

Розроблено та обґрунтовано економіко-математичну модель формування відпускної ціни підакцизної продукції, що дозволяє збільшити доходи бюджету за рахунок зростання суми акцизного збору через його адвалерну складову, не впливаючи при цьому на обсяги споживання зазначених товарів. Запропонована модель також передбачає модернізацію діячого механізму нарахування ПДВ, що дозволяє усунути кратність оподаткування. Доведено прямий та опосередкований вплив різних ставок податків на споживання через механізм ціноутворення на стан суспільного добробуту населення.

Ключові слова: податок, податки на споживання, податок на додану вартість, акцизний збір, мито, фіск, оподаткування процесів споживання, ціна, ринкове ціноутворення.

АННОТАЦИЯ

Сыдор И.П. Налоги на потребление в Украине: фискальные эффекты и ценовые последствия. – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Тернопольский государственный экономический университет, Тернополь, 2006.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических начал и отечественной практике налогообложения процессов потребления с позиции оптимизации фискальной достаточности, экономической эффективности и социальной справедливости.

Значительное внимание в работе уделено изучению дискуссионных вопросов сущности и функций налогов и цен, а также их эволюции и особенностей взаимосвязи. Обобщено, что в мировой финансовой науке выделяется два подхода к определению налога, которые характеризуют его с позиции материального и общественного содержания. На основании теоретического обобщения различных подходов к определению сущности налога сделан вывод, что категория налог характеризуется как материальным, так и общественным содержанием и на этой основе раскрыто его социально-экономическую природу.

Рассмотрены разные теории ценообразования, определены и конкретизированы стадии процесса рыночного ценообразования, который проходит в два этапа: 1) процесс формирования цены производителем, исходя из затратного метода ценообразования, при котором предусматривается возмещение затрат производства, получение желаемой прибыли и уплата налогов на потребление в бюджет; 2) установление цены реализации товара (услуги) на рынке соответственно спросу и предложению, исходя из ценностного метода ценообразования. Исследованы ценовые аспекты налогообложения процессов потребления исходя из эластичности спроса и предложения. Сделаны выводы о том, что налоги на потребление не нарушают закон спроса и предложения, а только модифицируют их действие, перемещая точку рыночного равновесия.

В работе проведен анализ современной отечественной практики введения и изымания налогов на потребление. Раскрыты недостатки льготного налогообложения налогами на потребление и возмещение налога на добавленную стоимость, их влияние на доходы бюджета и уровень цен товаров. Исследовано взаимовлияние налогов на потребление и цен, сделаны выводы о том, что налоги на потребление выступают ценообразующими элементами на стадии формирования цены, а в условиях сформированной рыночной цены налоги на потребление зависят от уровня рыночных цен. Значительное внимание в работе уделено изучению влияния разных ставок налогов на потребление (в процентах и в твердой

сумме) на доходы бюджета и уровень цен товаров. Изучен мировой опыт налогообложения процессов потребления и определена возможность его использования в Украине. Разработано экономико-математическую модель формирования отпускной цены с учетом разных ставок акцизного сбора, установленных как в процентах, так и в твердой сумме, а также данная модель учитывает модернизацию действующей практики начисления налога на добавленную стоимость, при котором базой начисления НДС выступает стоимость товаров без акцизного сбора и НДС с целью оптимизации фискальной достаточности, экономической эффективности и социальной справедливости.

Ключевые слова: налог, налоги на потребление, налог на добавленную стоимость, акцизный сбор, пошлина, фиск, налогообложение процессов потребления, цена, рыночное ценообразование.

ANNOTATION

Sydor I.P. Consumption Taxes in Ukraine: Fiscal Effects and Price Consequences. – Manuscript. The dissertation for seeking of scientific title of Candidate of Economic Science on specialty 08.04.01 – Finance, Money Circulation and Credit – Ternopil State University, of Economics. Ternopil, 2006. The dissertation thesis studies theoretical basis and national practice of consumption taxation from the viewpoint of optimization of fiscal sufficiency, economic effectiveness and social justice. Substantial and functional meaning, and peculiarities of consumption taxation is analyzed and specified from the position of how these taxes effect on the process of market pricing; also studied are the price aspects of consumption taxation under the condition of various elasticity of demand and supply. The empiric analysis is made of how the national practice of taxation on consumption is implemented in the context of building the budget revenue, and its effect on price level. The peculiarities of how different consumption tax rates, calculated in money terms and percentage influence the volumes of budget tax revenues, and price on commodities.

Developed and substantiated is an economic – mathematical model of release price formation on excise taxed goods, which enables a budget revenue increasing due to the amount of excise taxes and its ad valorem component, and at that, avoiding effect on the volumes of consumption of the named commodities. In addition, the suggested pattern envisages modernization of actual mechanism for VAT administration, which allows to abolish a multiple taxation. Substantiated is direct and implied effect of different consumption tax rates via pricing mechanism on public welfare.

Key terms: tax, consumption tax, value added tax, excise tax, customs duty, fisk, consumption taxation, price, market pricing.

